

Dramatická výchova – její přínos k rozvoji studentů učitelství

Soňa Kořátková

Abstrakt: Od začátku 90. let se začíná v našem školství prosazovat nový obor – dramatická výchova, který má především v anglosaských zemích dostatečně dlouhou tradici ve všech stupních školského systému. U nás se pro něj začínají připravovat učitelé jak na uměleckých vysokých školách, tak postupně i na PdF. Principy, ze kterých dramatická výchova (dále DV) historicky vychází, jsou respektovány a teoreticky dále zpracovávány jednak pro naše podmínky rozvoje oboru a dále pro potřeby vzdělávání učitelů, kteří budou zprostředkovávat tento dramaticko-výchovný obor pro různé stupně škol. Předkládaná stať přináší formulaci principů a cílů DV pro vzdělávání učitelů a výzkumné šetření, které pomáhá doplňovat orientaci v teoretických východiscích a ukazuje na vzorku 60 studentů, jak vnímají DV jako přínosnou v oblasti svého osobnostního a sociálního rozvoje, v oblasti pedagogického rozvoje a ve specifikách dramatického oboru.

Klíčová slova: dramatická výchova – náhled do vývoje, principy a cíle, ověřování efektivity v pregraduální přípravě učitelů, komparace výsledků s hypotézami.

1. Náhled do historie

Hnutí tvořivé dramatiky má své počátky spjaté s osobností Winifred Wardové, která v roce 1924 začala objevovat možnosti improvizovaného dramatu. V té době nacházela oporu v pragmatické pedagogice J. Deweye a jeho spolupracovníků a získala také konkrétní podporu na americké univerzitě v Evanstonu. Přijetí této formy pedagogické práce mělo poměrně rychlý a pozitivní vývoj. Wardová jakožto zakladatelka tohoto pedagogického oboru publikovala pro následující období stěžejní díla *Creative Dramatics* (1930), *Playmaking with Children* (1947). Vývoj nového oboru posouvalo a rozšiřovalo postupné přijetí a začleňování kurzů tvořivé dramatiky do studijních nabídek kolejí a univerzit v USA. V roce 1955 to již bylo 162 kolejí a univerzit, které nabízely kurzy a vybavovaly základy tohoto oboru asi 2000 učitelů.

Wardová vyslovuje konkrétní zásady pro nastolení procesu tvořivé dramatiky ve výchově:

1. Působit na celé dítě, nejen na jeho rozum. Učení se děje zkušeností a prožitkem, je založené na přirozeném zájmu dítěte.

2. Důležitý je aktivní podíl dítěte na vlastní výchově – na plánování, výběru, promýšlení a hodnocení vlastní učební zkušenosti.
3. Proces tvořivé dramatiky je postaven na tvořivosti, obrazotvornosti a sebevycvičení prostřednictvím umění.
4. Dát dětem a mladým lidem příležitost vyvíjet se v sociálním porozumění s přirozeným rozvojem sebedůvěry v procesu dramatického tvoření. (Machková, 1996)

V 50. letech obohatila pohled na tvořivou dramaturgii Geraldine Brain Siksová, která se na univerzitě státu Washington v Seattlu více než dvacet let věnovala tvořivé dramaturgii i z pozice výzkumu, což reprezentuje publikace *Drama with Children* (1977). Ve své knize *Creative Drama: The Art for Children* (1958) zdůrazňuje možnosti uspokojovat potřeby dětí a příležitost prozkoumávat různé postupy prostřednictvím dramatu, které je výjimečně vhodně uzpůsobeno k rozvíjení tvořivých a výrazových schopností každého jedince. Zabývá se i charakterem metod z hlediska učitele ve vztahu k dítěti a k jeho postupným krokům v prozkoumávání svých tvořivých možností.

Siksová se zaměřuje také na kvality učitele tvořivého dramatu, kterými jsou podle jejího názoru obrazotvornost (schopnost vizualizovat náměty, iniciovat imaginaci u druhých), oduševnělost (vitalita, víra v přínos dramatické výchovy, kultivovanost a schopnost nacházet dramatické motivy) a celkově výrazná osobnost pedagoga (citlivost a vnímavý vztah ke světu, schopnost učit děti vlastním příkladem, mít pochopení a trpělivost, zaujmout a povzbudit, vytvářet příznivou atmosféru).

V Evropě se obdobné snahy objevily po 2. světové válce. V čele byl Angličan Peter Slade, divadelník, rozhlasový pracovník a pedagog. Jeho kniha *Child Drama* (1954) přinesla pohled na teorii tvořivé dramatiky v širších souvislostech s psychologickými a pedagogickými aspekty. Následoval Brian Way, a to už se v 60. letech drama v pedagogické práci a v pedagogických souvislostech šířilo zeměmi západní Evropy. Přišlo i k nám, bohužel ne v celé šíři svých možností pro školní práci (první pokusy v reformních školách R. Nekola, M. Disman). Miloslav Disman je pro nás historicky nejvýznamnější postavou. Byl to především on, kdo udržel základní kontinuitu tohoto hnutí v období od 2. sv. války až do konce 60. let.

2. Stručný vývoj dramatické výchovy u nás

V České republice (na Slovensku byl vývoj od počátku odlišný) zahájily v 60. letech činnost první literárně-dramatické obory lidových škol umění (LŠU). Kolem tohoto oboru se začala vytvářet neformální skupina lidí, kteří měli zájem vytvořit model tvořivých dramatických činností pro děti a mládež, odlišný od pojetí dosavadní orientace zaměřené jednoznačně na produkt dětského divadla. Přední osobností v této přeměně a při dalším vývoji chá-

pání literárně dramatického oboru na LŠU byla Eva Machková, která začala soustředěně pracovat na teoretických východiscích i na vlastní kvalitě praxe při utváření tohoto oboru. V druhé polovině 60. let navázala kontakt s birminghamským centrem, kde působil významný představitel dramatické výchovy ve Velké Británii Peter Slade. Byly získány první publikace a brzy nato i přístup na semináře v zahraničí. Objevila se také příležitost věnovat se prvním metodickým a teoretickým úvahám o dramatické výchově v nově šířeném časopise *Divadelní výchova*.

Od této doby až do začátku 90. let se tento obor udržoval na úrovni LŠU. V osmdesátých letech se již značně rozšířil okruh lidí, kteří rozuměli tomu, co má takto koncipovaný zájmový obor dítěti přinášet. Tehdy se také dostala DV do Programu výchovné práce pro MŠ a s tím souviselo její zavedení do studijních plánů pro SPgŠ (obor učitelství pro MŠ a vychovatelství). I když zde zůstalo prakticky do konce 80. let stále ne plně porozumění tomu, co obor DV vlastně obnáší a vyučovala se především práce s loutkou.

V současné době se DV studuje jako jednooborová umělecká specializace na JAMU, DAMU a na některých pedagogických fakultách, kde ve významnějším rozsahu převažuje ve studiu učitelství pro 1. st. ZŠ.

Od poloviny 90. let vychází dostatečné množství literatury věnující se tomuto oboru, a to jak překladové, tak české, i když zatím není dostatek literatury (teoretické i metodické), která by se vztahovala ke konkrétním stupňům školy.

Na úrovni vysokoškolských pracovišť se konají konference, jejichž součástí je i řešení problematiky dramatické výchovy pronikající do našeho školství a s ní související modely koncepce vzdělávání učitelů pro tento obor.

Od r. 1990 probíhají postupně dílny, vedené významnými zahraničními lektory (především anglickými, případně americkými). Jedná se především o učitele DV z pedagogických vysokoškolských pracovišť např. Lancaster, Warwick, Northampton, Newcastle-upon-Tyne ve Velké Británii; Montréal a Ontario v Kanadě; State University of Ohio a Northwestern University, Evanston, Illinois v USA apod.

3. Současné pojetí principů dramatické výchovy a její cíle

Dramatická výchova vychází z principů dramatického umění a je integrujícím prostorem pro pedagogicko-psychologické disciplíny a esteticko-výchovné obory.

DV využívá celou šíři principů dramatického umění, které mají své kořeny v konání a jednání osob v různých situacích zvolených z reálného nebo fiktivního prostředí. Na základě vzniklé situace (problému) se hledá a volí řešení a jsou neneseny důsledky této volby. Jedním ze základních principů takto pojatého tvoření je vyrovnávání se s napětím, tenzí, nejistotou, stra-

chem, tajemnem, neznámem apod., tedy s dramaticky bohatými motivy, které evokují jednání a hledání řešení. Bez nich nefunguje ani dramatické umění, ani dramatická výchova. Tyto motivy podněcují aktivitu s vnitřním vyhodnocováním možností, zkušeností a celkového kontextu, který téma přináší. Tak se otevírají široké možnosti pro tvořivou spolupráci skupiny. DV i divadlo se realizují v kooperaci jednotlivých osobností, ne jednotlivcem samým.

Formulace základních principů DV

1. Princip hry s jejími charakteristickými znaky, kterými jsou mimo jiné fikce dovolující i nereálná řešení, tvořivost, přijetí hrových pravidel, spontánnost, vytváření napětí a uspokojení z hledání a souznění.
2. Princip záměrného působení na osobnostní a sociální rozvoj prostřednictvím prožitkového a emocionálního učení s těžištěm v utváření zkušeností z jednání ve skupině a v interakčních situacích.
3. Princip usnadňování kooperace při nacházení vztahových souvislostí ve skupině účastníků prostřednictvím tématu (příběhu). Příběh uvolňuje představy a usnadňuje nacházení schůdných možností pro jeho formování v kontextu s možnostmi skupiny i v příběhu samém. Je to výrazný princip nastolování a fungování kooperace.
4. Princip otevřeného prostoru pro integraci poznatků v mezipředmětovém působení a učení „napříč osnovami“, tedy princip využití DV jako metody pro komplexnější pohled žáků a uvědomění si souvislostí ve školních předmětech.
5. Princip vyjádření se prostřednictvím divadelního tvaru, vystavění světa fikce z reality běžného života. Značí proces podílení se na výběru, analýze příběhu reálné i prožitkové, nacházení a vyjadřování dramatických motivů, podílení se na celé šíři technických kontrastů, které umocňují pocity diváka.

Cíle DV v oblasti osobnostního rozvoje a v oblasti dramatické

1. Cíle v osobnostní a sociální rovině. Rozvíjet celou osobnost člověka prostřednictvím konání a jednání ve všech souvislostech, které dramatické umění otevírá.

- Rozvíjet tvořivost jednotlivce v interpersonálním jednání, které vychází z jeho individuality a je současně propojeno s vnímáním a respektováním osobnosti druhého.
- Vyjadřovat autenticky vlastní názory a prožitky, vystihnout autenticitu někoho jiného – v roli určité postavy. Tím hlouběji pronikat do pocitů a jednání druhého.

- Otevřít svoji spontánnost pro vyjádření názorů a tvořivého jednání v situacích bez obav z důsledků chyby a hodnocení. Dovolit tyto projekty a porozumět jim i u druhého.
- Aktivizovat celou osobnost, ve smyslu dokázat použít svou originální potencialitu pro vyjadřování problematiky mezilidského společenství s těžištěm v nacházení jejího řešení.
- Kultivovat smyslovou, emoční i estetickou citlivost a představivost.
- Dokázat tvořivě pracovat v souhře a kooperaci.

2. Cíle v dramatické rovině. Realizovat se a přijmout k tomu prostředky divadelního umění, a tak naplnit kooperativní aspekty práce v součinnosti při vytváření různě velkých a obsažných dramatických celků. To konkrétně znamená:

- Umět cítit, zvnitřnit a sdělovat dramatickou situaci a dále s ní tvořivě nakládat s přijetím fabulace a imaginace.
- Vstoupit do postavy někoho jiného a uplatnit tvořivost i přijmout nová pravidla a souhru s druhými.
- Použít k vyjádření dramatické situace a postavy bohatou škálu komunikačního vyjadřování – neverbálního, verbálního a činnostního.
- Vnímat a uplatnit temporytmus podle dané situace, dokázat zveřejnit vnitřní prožitek tak, aby evokoval i prožitek u druhých.
- Vnímat dramatický text, literární umění a ve skupinové práci umět jejich prostřednictvím přijmout a uplatňovat souvislosti blízké způsobům práce na divadelním tvaru.

4. Model koncepce pro specializaci DV ve studiu učitelství pro 1. st. ZŠ a učitelství pro MŠ

Specializace DV je koncipována jako pětisemestrová, je možné zvolit si z ní diplomovou práci a je zakončená SZZ v písemné i ústní formě.

Koncepce tohoto studia má charakter určité kontinuální gradace. Semináře jsou zaměřeny prakticky a těžiště je v prožitkovém a zkušenostním učení, ze kterého se následně poukazuje na teoretické základy oboru.

Předkládaný materiál orientující se na jednotlivé kurzy má dovolit krátce nahlédnout do jejich cílů a do předpokládaného posunu studenta. Celá koncepce specializace DV sleduje tři roviny, které mají proměnnou hierarchii působení. Je to rovina specificky dramatického obsahu, rovina osobnostně sociálního působení a rovina rozšíření pedagogických stylů práce a kompetencí směřujících k potřebám primárního školství.

Kurz: Průpravné hry a cvičení

Cílem kurzu je zejména rozvíjet osobnostních předpokladů jako: schopnost uvolnění a koncentrace, prohloubení smyslového vnímání, objevování vlast-

Tab. 1: Harmonogram a časová dotace kurzů (ve čtyřletém výzkumném období)

	Počet hodin	Zimní semestr	Výstup	Letní semestr	Výstup
<i>1. ročník</i>					
Osobnostní a sociální výchova	52	0/2	Z	0/2	Z
<i>2. ročník</i>					
Průpravné hry a cvičení	52	1/3	Z	–	–
Základy hereckého vyjadřování	26	0/2	Z	–	–
Dramatické hry a improvizace	52	–	–	0/4	Z
Technika řeči I	26	–	–	1/1	Z
<i>3. ročník</i>					
Technika řeči II	26	0/2	KZ	–	–
Metody a techniky DV	78	0/2	Z	0/4	ZK
Literárně-dramatický seminář	52	0/2	Z	0/2	KZ
<i>4. ročník</i>					
Přednes a dětské divadlo	26	0/2	Z	–	–
Projektování učiva a praxe	26	0/2	KZ	–	–
Teorie DV	26	0/2	Z	–	–

ních možností a inspirací z okolního světa, rozšíření pohybových dovedností s rytmickým cítěním, prostorová orientace, plynulost a barvitost mluvního projevu, zvětšený rozsah představivosti a fantazie.

Předpokládaný posun studenta: Zbavit se ostychu a být schopen aktivně se zapojit do hry. Sebereflexí zhodnotit pocity a prožitky z vlastní aktivity. Vnímat hru jako jeden z prostředků alternativního učení, uvědomit si specifický způsob zadávání a vedení těchto her a naučit se vytvářet vlastní varianty. Připravit vlastní ukázkou práce a prokázat v ní schopnost zadat a vést hru.

Kurz: Dramatické hry a improvizace

Cílem kurzu je osvojit si na prakticky a metodicky systém dramatických her a improvizací určených zejména k sociálnímu rozvoji: schopnosti slovní a mimoslovní komunikace, vcítění se do pocitů druhého, posilování skupinové citlivosti, důvěry a spolupráce. Orientovat se v různých životních situacích a vztazích, spolu s rozvíjením schopnosti se vyjádřit v nové situaci za sebe nebo v roli.

Předpokládaný posun studentů: Seznámit se s metodou improvizace jako jednou ze základních metod oboru. Učit se v improvizacích odkrývat současná sociální témata a hledat způsob jejich vyjádření. Seznámit se se základní strukturou stavby dramatu, porozumět základním pojmům, které DV přejímá z divadelní terminologie (dramatická situace, dramatické jednání,

děj, rozpor a konflikt, dramatické napětí, simulace, hra v roli, charakterizace).

Kurz: Základy hereckého vyjadřování

Cílem kurzu je prohloubit citlivost k hereckému výrazu, získat základní technické vybavení pro výrazné i výrazové vyjádření a jeho adekvátnost vzhledem k situacím.

Předpokládaný posun studentů: Zvládat a regulovat energii vydávanou v komunikačních projevech, zvládat komunikačně různý reálný prostor, pracovat vědomě s temporytmem sdělení a pauzou. Zvládnout základy partnerského kontaktu a dialogu a zpracovávat vnitřní napětí v dramatické situaci.

Kurz: Technika řeči

Cílem kurzu je kultivat mluvenou řeč, zvládnout technické prvky a dovednosti, které se týkají tvoření hlasu, vypěstovat vnitřně hmatový sebecit pro základ hlasového projevu. Dát základy správné hlasové technice a hlasové hygieně.

Předpokládaný posun studentů: Aktivní, vznosné a volné držení těla, jakožto základní předpoklad pro dech a hlas. Dovednost pracovat s dechem, používat uvolněné tvoření tónu, znění hlasu v rezonančních dutinách. Přesná artikulace všech hlásek a hygienicky tvořené forte.

Kurz: Metody a techniky DV

Cílem kurzu je seznámit se s metodami a technikami používanými v procesu DV, vymezit základní pojmy, uvědomit si druhy improvizací, zdroje námětů pro ně. Stavba improvizace a metody strukturování dramatu, způsob zadávání a modelování situací, reflexe a hodnocení.

Předpokládaný posun studentů: Prakticky a metodicky zvládnout stavbu improvizace a dramatu, umět k daným tématům zpracovat odpovídající náměty. V improvizacích a dramatech sledovat stanovené didaktické cíle a v praktických cvičeních prokázat schopnost vedení, reflexe a hodnocení improvizace a dramatu.

Kurz: Literárně dramatický seminář

Cílem kurzu je rozšířit dovednost rozebírat umělecký text a prakticky jej využívat v DV. Orientovat se v dětské literatuře s cílem používat ji jako východisko a inspiraci, umět vybírat náměty pro dramatické hry a improvizace, pro dětský přednes a dětské divadlo. Rozšířit spektrum pedagogických metod o metody DV a začít je využívat k integraci vyučovacích předmětů. Dát dostatek podnětů k rozvoji osobnosti studentů a k jejich kultivaci.

Předpokládaný posun studentů: Zvýšený zájem o dětskou literaturu, schopnost vybírat ji vzhledem k věku a záměrům práce s ní. Vědět si rady

s rozbořením textu z hlediska potřeb DV, cítit dramatickou situaci a motivy v literatuře pro děti a dále s nimi pracovat metodami DV. Vnímat a propojovat divadelní představení pro děti s literární předlohou.

Kurz: Projektování výuky v dramatické výchově

Cílem kurzu je orientovat se v možnostech zařazení DV do programů vzdělávání pro primární školu. Připravit studenty na plánování předmětu vzhledem k věku dětí a naučit je vystavět vyučovací jednotku (od cíle až po reflexi). Dokázat používat metody DV i v dalších předmětech, a tak komplexně působit na žáka. Být plně kompetentní k výuce DV.

Předpokládaný posun studentů: Naučit se plánovat práci, strukturovat ji pro potřeby výuky DV i jiných vhodných předmětů. Dokázat vést proces DV a kriticky jej analyzovat a hodnotit, vyvozovat závěry pro další práci. Student je komunikativní, tvořivý a samostatný.

Kurz: Přednes a dětské divadlo

Kurz se zaměřuje na jevištní tvar, jeho specifika a formy. Jeho cílem je v praktických činnostech si vyzkoušet možnosti tvůrčí práce na divadelním tvaru a seznámit se s metodikou divadelní práce s dětmi.

Předpokládaný posun studenta: Studenti mají získat základní představu o specifice a nárocích přípravy dětského divadla a přednesu. Dovedou vybrat z dětské literatury téma pro divadelní tvar, přednes a plánovat práci na jeho ztvárnění. Vědí, kam se obrátit při dalším vzdělávání v této oblasti (kurzy, dílny, semináře).

Kurz: Teorie dramatické výchovy

Cílem kurzu je seznámit studenty s teorií oboru, jeho historií a hlavními českými i světovými osobnostmi. Vybavit je terminologicky a reflektovat jejich dosavadní empirické znalosti a strukturovat je na principech oboru DV.

Předpokládaný posun studentů: Dokázat pojmenovávat procesy, které v DV probíhají. Studenti si mají ujasnit souvislosti DV s ostatními obory estetické výchovy a místo a funkci DV ve vyučování. Orientovat se v různých směrech DV u nás a ve světě.

Kurzy v prvních třech semestrech specializace si ve svých koncepčních postupech kladou za prioritní cíle směřovat k osobnostnímu a sociálnímu rozvoji jedince, k jeho komunikační a interakční citlivosti, k celkové tvořivosti a kultivaci osobnosti studentů. V druhé polovině studia se cíle stále více soustřeďují na specifické naplnění oboru dramatickými dovednostmi především pro potřeby primární školy. Rozšiřuje se např. spektrum metod specifických pro dramatický obor, způsoby koncipování a plánování dramatických celků pro potřeby samotné DV i pro potřeby jejího využití jako

integrujícího principu v mezipředmětových vztazích i metody práce v didaktických souvislostech v jednotlivých předmětech.

5. Cíle, hypotézy a metody empirického šetření ve studiu DV

Cílem empirického výzkumného šetření ve studiu specializace DV je orientovat se v efektivitě tohoto pětisemestrového studia. Zaměřit pozornost především na osobnostní a sociální rozvoj studentů, i když nebude striktně oddělován od rozvoje pedagogických a dramaticko-výchovných dovedností, protože všechny tři komponenty jsou u tak časově rozsáhlého komplexu kurzů chápány jako komponenty vzájemně integrované.

Konkrétním cílem je zjistit, jak studenti vnímají rozvoj svých dovedností ve třech základních dimenzích oboru DV:

1. v oblasti osobnostní a sociální

(v návaznosti jsou formulovány především hypotézy H-1 a H-2);

2. v oblasti pedagogické

(v návaznosti je formulována především hypotéza H-3);

3. v oblasti dramaticko-výchovné

(v návaznosti je formulována především hypotéza H-4).

Hypotézy vzešlé z vytčených cílů výzkumného šetření se zaměřily především na oblast osobnostního a sociálního rozvoje studentů a na souvislosti nárůstu jejich pedagogických a dramatických dovedností.

H1 Předpokládá se osobnostní a sociální rozvoj studentů DV především v oblasti komunikačních dovedností, tolerance a porozumění druhému, ochoty a dovednosti spolupracovat a spolupráci navozovat, posílit svoji sebejistotu.

H2 Předpokládá se ovlivnění studenta a absolventa DV pro profesní senzitivitu a jeho vybavení specifickými sociálními dovednostmi s prognózou přenosu do života a pedagogické praxe.

H3 Předpokládá se komplexnější přijetí pedagogického procesu, tedy rozvinutí dovednosti integrovat předměty, navozovat spolupráci mezi dětmi a být schopen reflektovat svůj pedagogický výkon.

H4 Předpokládá se rozvoj dovedností vztahujících se k metodám DV, jako je dramatická hra, tvořivá improvizace, jednání v roli a s nimi související integrované spolupracující přístupy učitele. Vytvoří se dovednost pracovat s hlasem a výrazovými prostředky.

Metody empirického šetření specializačního studia DV

Základní metodou výzkumného šetření vztahující se k vytčenému cíli je metoda dotazníku pokládaného studentům, kteří si vybrali tuto specializaci, a to vždy na konci jejich studia. Jedna část nabízí studentům uspořádat navržené dovednosti získané studiem DV v oblasti osobnostní, pedagogické

a dramatické (v souvislosti s cíli a hypotézami). Studenti individuálně a na základě subjektivních pocitů reflektovali přínos DV ve třech cílových dimenzích předmětu.

Vyhodnocování osobnostního, pedagogického a dramatického rozvoje studentů se realizovalo formou zaznamenávání četnosti označených položek v subjektivní hierarchii každého respondenta. Následně byly tyto položky aritmetickým průměrem seřazeny do výsledného umístění.

6. Analýza sledovaných skupin

Účinnost DV byla sledována u 60 studentů absolvujících obor učitelství pro 1. st. ZŠ, kteří ve čtyřech po sobě jdoucích letech dokončovali pětisemestrové studium specializace DV. Studenti si tuto specializaci volili ve druhém ročníku po absolvování kurzu Osobnostní a sociální výchova nad rámec svých základních studijních povinností jako druhou specializaci a nebyli povinni ji zakončovat státní závěrečnou zkouškou. Teprve od roku 2000 je specializace DV zařazena jako řádná, v základním spektru možné volby mezi ostatními specializacemi – Hv, Vv, Tv. Tito studenti však zatím nebyli v závěru studia monitorováni, protože ještě ke SZZ nedospěli.

Dotazníkového šetření, které proběhlo v jednotlivých letech vždy v závěru studia DV, se zúčastnilo 60 z celkového počtu 72 absolventů, tj. 83,3 %.

7. Rozvoj studentů v oblasti osobnostní, pedagogické a dramatické

Ve výzkumném šetření byla zjišťována míra rozvoje konkrétních schopností a dovedností ve třech stěžejních, zásadním způsobem provázaných oblastech, které si DV určuje ve svých cílech. Je to oblast osobnostního a sociálního rozvoje, oblast rozvoje pedagogických dovedností a oblast rozvoje dramatických dovedností. Studenti volili míru svého rozvoje u každé položky od 1 do 10, přičemž 1 značilo nejvyšší umístění. V následujících tabulkách jsou odpovědi seřazeny oproti dotazníkovému řazení podle výsledného pořadí.

Vyhodnocením všech pořadí a výpočtem jejich průměru vzniklo hierarchické uspořádání rozvoje vnímaného studenty. Z výsledků je zřejmé, že na prvních pěti místech se objevuje rozvoj zásadních dovedností pro danou oblast, a to speciálně v části A a B. V části C jsou na prvních místech položky podstatné pro dramatickou oblast. Je ale fakt, že bychom např. položky na 7. a 8. místě raději viděli na přednějších místech.

Vnímání rozvoje dovedností ve třech sledovaných oblastech, které se v praktické rovině vzájemně propojují, přispívá dosti zásadním způsobem

k humanisticky připravenému učiteli orientovanému na demokratický a liberální styl práce. Na základě tohoto čtyřletého shromažďování dat můžeme s potěšením konstatovat, že dramatická výchova jako specializace studia učitelství pro primární školu skutečně naplňuje vytčené cíle.

Tab. 2a: *Oblast osobnostního a sociálního rozvoje*

Výsledné pořadí	Jednotlivé navržené položky	Průměrná hodnota všech pořadí
1.	Komunikovat	3,31
2.	Spolupracovat	3,46
3.	Být přirozený	4,32
4.	Přijmout a tolerovat druhého	5,54
5.	Naslouchat druhým	5,69
6.	Srozumitelně se vyjadřovat	5,71
7.	Zvýšit sebevědomí	6,26
8.	Rozhodovat a vést	6,85
9.	Zaujmout druhé	6,97
10.	Nacházet pozitivní řešení	7,25

Tab. 2b: *Oblast rozvoje pedagogických dovedností*

Výsledné pořadí	Jednotlivé navržené položky	Průměrná hodnota všech pořadí
1.	Volit vhodnou metodu ve vztahu k situaci	3,86
2.	Přirozeně přijímat dětský názor	4,30
3.	Navodit spolupráci dětí	4,59
4.	Integrovat vzdělávací předměty	4,77
5.	Být schopen pedagogické reflexe	4,80
6.	Zvládat krizové situace a konflikty	5,37
7.	Plánovat práci v souvislosti s časem	6,01
8.	Mít smysl pro humor	6,32
9.	Zvolit způsob a míru pochvaly	6,87
10.	Zvolit způsob a míru odmítnutí	7,61

8. Komparace předpokladů s výsledky výzkumu v DV

Při srovnávání získaných dat s výchozími předpoklady budou postupně znovu otevírány jednotlivé hypotézy, které se váží jak k cílovým hodnotám celého studia DV, tak především k vytčenému cíli empirického šetření.

První dvě hypotézy zaměřily své formulace na osobnostní a sociální rozvoj studentů prostřednictvím absolvovaného studia DV.

H1 předpokládala osobnostní a sociální rozvoj studentů týkající se komunikativních dovedností, kooperace, přijetí a tolerance spolu se zvýšením vlastního sebevědomí.

Umístění jednotlivých položek v dotazníku vytvořilo pořadí od 1. do 10. místa tak, jak je absolventi studia DV vnímají. Právě rozvoj komunikace se objevil v průměrovém vyhodnocení na 1. místě, na dalším pak rozvoj schopnosti spolupracovat, na 4. místě studenti uvedli schopnost přijímat druhé

Tab. 2c: *Oblast rozvoje dramatických dovedností*

Výsledné pořadí	Jednotlivé navržené položky	Průměrná hodnota všech pořadí
1.	Pracovat s hlasem a výrazem	4,40
2.	Improvizovat v simulované situaci	4,59
3.	Vybírat a zadávat dramatickou hru	5,28
4.	Být spoluhráčem	5,53
5.	Vyslovovat prožitky a jednat s nimi v souladu	5,88
6.	Porozumět představám a prožitku druhého	6,02
7.	Vybírat dramatický motiv z literárního textu	6,05
8.	Navodit a realizovat hru v roli	6,06
9.	Neverbálně se vyjadřovat	7,42
10.	Interpretovat literární předlohu	7,72

a tolerovat jejich odlišnosti. Zvýšení sebevědomí se ocitlo v sledovaném průměru na 7. místě.

Kromě položek v této části dotazníku potvrzují tuto hypotézu i některé související položky z dalších dvou částí (B, C). Např. v části B je to umístění položky „přirozeně přijímat dětský názor“, v části C je to položka „porozumět představě a prožitku druhého“.

Na základě výpovědí je zřejmé, že posun ve výše uvedené oblasti studenti vnímají a pociťují jej. Potvrzením H-1 se naplnil i konkrétní cíl z oblasti osobnostní a sociální.

H2 se zabývala předpokládaným rozvojem profesní citlivosti a specifickými dovednostmi potřebnými pro život i pedagogickou praxi.

Analýzou dotazníkové části A se zjistilo, že studenti zařadili na 3. místo svého rozvoje položku „být přirozený“ (autentický, nic nepředstírat), tedy být blízko svým svěřencům. Na 5. místo se dostala dovednost naslouchat druhým, tj. dokázat naplnit i druhou základní dimenzi komunikace. 6. a 8. místo svého posunu viděli studenti v oblasti rozvoje srozumitelného vyjadřování a v převzetí určité odpovědnosti.

Z části B se k naplnění této oblasti rozvoje studentů úzce vztahuje položka „zvládat krizové situace a konflikty“ i „mít smysl pro humor“.

K verifikaci této hypotézy se také vztahuje studenty vnímaný rozvoj z předchozí hypotézy (komunikovat, přijmout a tolerovat, spolupracovat).

K plnému potvrzení všech částí hypotézy, tedy i potvrzení přenosu do praxe (v životě i ve škole), by bylo třeba doplnit výzkum o další šetření v poststudijní době.

Můžeme shrnout, že komplexněji pojaté vyhodnocení všech komponent

zjištěných v celém dotazníkovém šetření se vztahuje k hypotéze H2 a dovo-luje ji verifikovat.

Další hypotéza pracovala s předpoklady z oblasti pedagogického rozvoje.

H3 zaměřila svoje předpoklady na rozvoj studentů orientovaný do pe-dagogického procesu, především na dovednost integrovat školní předměty prostřednictvím DV, umět navodit spolupracující klima v dětské skupině a prohloubit schopnost sebereflexe.

Položky vztahující se v dotazníku k této problematice měly u studentů v průměru následující umístění. Dovednost integrovat předměty se prohlou-bila u více než poloviny studentů. Umění navodit spolupráci mezi dětmi se v průměrném výsledku umístilo na 3. místě a prohloubení schopnosti reflektovat pedagogickou práci označila polovina respondentů (5. místo).

Ke komplexnějšímu přijetí pedagogické práce jistě patří i „volba metod ve vztahu k situaci“, dosazená studenty na 1. místo. Na 2. místě skončilo „při-rozené přijímání dětského názoru“ a „zvládání krizových situací a konfliktů“ (6. místo).

Z dotazníkové části A a C podporuje tuto hypotézu i rozvoj ochoty spo-lupracovat (A – 2. místo) a být spoluhráčem dětí (C – 4. místo).

Výsledky zjišťování posunu studentů v této oblasti plně potvrdily předpo-klady. V provázanosti se zbylými oblastmi (A, C) vhodně doplnily hypotézu H3. V návaznosti na tuto hypotézu byl splněn i druhý vytčený cíl.

Poslední hypotéza směřovala předpoklad do bohatého spektra vlastní dramaticko-výchovné práce a s tím související oblasti rozvoje specifických dramatických dovedností. Je zřejmé, že tato hypotéza nemůže náležitě zjiš-tit rozvoj studenta v kontextu tohoto celého esteticko-výchovného oboru. Monitorování v dramatické oblasti zde slouží především k dokreslení obou předchozích hlouběji sledovaných oblastí (osobnostní a pedagogické). Přes-tože sledování vlivu dramatických specifik nemá potřebnou hloubku, dovo-luje proniknout do zajímavých možností jak působit na kvalitativní posun osobnosti studentů jakožto budoucích pedagogů.

H4 předpokládá jednak rozvoj v oblasti metod charakteristických pro DV (dramatická hra, improvizace, jednání v roli) a s nimi souvisejících a spo-lupracujících přístupů učitele, jednak získání dovedností pracovat s hlasem a výrazem.

V části, která se zabývala sledováním rozvoje konkrétních dramatických dovedností, studenti významně preferovali posun v práci s hlasem a dalšími výrazovými prostředky (1. místo). Několik dalších položek se vztahuje k dovednosti uplatnit DV v praxi, především vybrat a odpovídajícím způsobem zadat dramatickou hru (respondenti zařadili na 3. místo). S touto položkou je úzce propojen rozvoj dalších dovedností: vybrat dramatický motiv a navodit hru v roli (7. a 8. místo). Umění tvořivým způsobem improvi-

zovat (2. místo) obsahuje konsekvence s předešlými položkami, ale evokuje i souvislosti s rozvojem schopnosti vyslovovat prožitky a jednat v souladu s nimi (5. místo) a porozumět představám a prožitku druhého (6. místo). Obě stěžejní položky týkající se improvizace a dramatické hry integrují dovednost pracovat s hlasem a výrazem (1. místo) a významnou dovednost jednat spolupracujícím způsobem v celkové souhře, tedy být spoluhráčem (4. místo).

Ve srovnání výsledků a předpokladů se v této části šetření ukázalo, že předpokládané dovednosti umístili studenti v hierarchii položek na předních místech, a tak můžeme potvrdit jejich rozvoj. Oblast dramatickou vnímáme jako oblast úzce spojenou a obohacující obě předchozí sledované cílové dimenze – osobnostně sociální a pedagogickou.

Předpoklady hypotézy H-4 se tímto potvrdily (v předem určeném rozsahu), a tak naplnily i jim nadřazený 3. výzkumný cíl.

9. Závěr

Dramatická výchova na PdF UK má v současné době přibližně 80 absolventů této specializace. Rozsahem a zpracováním koncepce je inspirativní pro většinu PdF v Čechách a na Moravě. Pracovní tým, který v tomto studiu vede kurzy, se průběžně vzdělává především na seminářích zahraničních lektorů, kde se také setkává a vyměňuje si zkušenosti s kolegy jiných pedagogických a filozofických fakult ČR. Dále tým stále spolupracuje s katedrou výchovné dramatiky na DAMU. Členové této katedry jsou součástí zkušebních komisí SZZ na katedře primární pedagogiky a členové pracovního týmu PdF vedou diplomové úkoly na DAMU.

Výsledky dotazníkového šetření ve specializaci DV přesvědčivě dokazují, že studenti jsou rozvíjeni ve všech třech vybraných stěžejních cílových oblastech. Na prvních pěti až sedmi výsledných umístěních studenti označují skutečně velmi zásadní atributy učitelského povolání orientovaného na mladší školní věk, které obsahují podstatné humanizující principy.

Specializace DV prokázala jak svoji vlastní přínosnou životaschopnost ve studiu učitelství, tak i konkrétní pozitivní vliv na studenty. V celkovém kontextu výzkumného ověřování se potvrdil její komplexní přínos s těžištěm v rovině osobnostního a sociálního rozvoje. Díky DV získávají budoucí učitelé dovednosti nejen úzce specifikované pro obor, ale i takové, které vybavují celým spektrem profesionálních kompetencí. DV se ukazuje jako jeden z možných zdrojů konkrétního budování kompetencí v rovině osobnostně sociální, pedagogické a psychodidaktické.

Závěrem lze říci, že DV je díky svým cílům a metodám velmi konkrétním a nosným principem pro naplňování humanistických, demokratických a transformačních snah v našem školství.

Literatura

- CLARK, J., DOBSON, W., GOODE, T., NEELANDS, J. *Lessons for the Living-Drama and Integrated Curriculum*. Newmarket: Mayfair Cornerstone Ltd., 1999. ISBN 0-96-82240-0-8.
- KASÍKOVÁ, H., HEATHCOTE, D. Drama as a Learning Medium. *Tvořivá dramatika*, 1995, č. 2, s. 24–28. ISSN 1211-8001.
- KOŤÁTKOVÁ, S. a kol. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-756-9.
- KOŤÁTKOVÁ, S. Pozice diagnostiky v dramatické výchově – individuuum, skupina. *Tvořivá dramatika*, 2000, roč. 11, č. 1, s. 12–14. ISSN 1211-8001.
- KOVALČÍKOVÁ, I. Aktuálnosť výchovnej dramatiky v súčasných teóriach výchovy. *Tvořivá dramatika*, 2001, roč. 12, č. 3, s. 9–12. ISSN 1211-8001.
- MACHKOVÁ, E. Tři typy dramatu. *Tvořivá dramatika*, 1996, č. 1, s. 1–8.
- MACHKOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: IPOS, ARTAMA, 1998. ISBN 80-7068-103-9.
- SVOZILOVÁ, D. Dramatická výchova. *Tvořivá dramatika*, 2001, roč. 12, č. 3, s. 4–6. ISSN 1211-8001.
- VALENTA, J. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Agentura STROM, 1998. ISBN 80-86106-02-0.
- WAY, B. *Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací*. Přel. E. Machková. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-16-1.

KOŤÁTKOVÁ, S. Dramatická výchova – její přínos k rozvoji studentů učitelství. *Pedagogická orientace* 2003, č. 1, s. 34–48. ISSN 1211-4669.

Adresa autorky: PaedDr. Soňa Kořátková, Ph.D., Pedagogická fakulta UK, M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1